
Muhamed BUDIMLIĆ¹

Criminology,

Freda Adler
Gerhard O.W. Mueller
William S. Laufer

U februaru 1991. godine literatura iz oblasti kriminologije obogaćena je koautorskim djelom *Kriminologija*, objavljenim od izdavačke kuće McGraw Hill College, SAD. Nakon prvog, ova knjiga se objavljuje u još tri naknadna izdanja, i to: august 1994 (2.), august 1997. (3.), i februar 2001. (4.). Pri uporedbi sadržaja navedenih izdanja, može se primijetiti da se po ovom elementu ova izdanja ne razlikuju.

Udžbenik *Kriminologija* je dostupan u dvije verzije, sa ili bez poglavlja *Criminal Justice System*. Namijenjen je prije svega za studij kriminologije ali je preporučljiv i za studije sociologije i krivičnog prava. Udžbenik se naročito ističe razumljivim stilom te kvalitetnom pokrivenošću međunarodnih i komparativnih aspekata kriminala.

Udžbenik se sastoji od 17 poglavlja svrstanih u 4 dijela, a također sadrži i 51 specijalni prikaz, raspoređen prema predmetnim oblastima. Prvi dio je sastavljen iz tri odvojena poglavlja, od koji se prvo bavi predstavljanjem kriminologije, drugi metodama za prikupljanje i obradu podataka o kriminalu i kriminalnom ponašanju, te treći dio koji predstavlja osvrt na historijski razvoj kriminoloških škola.

Prvo poglavlje definiše kriminologiju kao samostalnu naučnu disciplinu, te probleme kojima se bavi kriminologija. Obrađuju se teorijski i praktični

¹ Asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

razlozi za postojanje kriminologije, gdje se kriminologija označava disciplinom koja treba doprinijeti donošenju kvalitetnih zakona ali i baviti se problemima koji proističu iz kršenja zakona. Mehanizmi socijalne reakcije na kršenje zakona jesu jedan od prioriteta koji se postavljaju pred ovu disciplinu.

U drugom poglavlju su prezentirane metode proučavanja i istraživanja kriminaliteta, kao predmeta kriminologije, te metode sakupljanja podataka. Također, na interesantan način je obrađeno pitanje moralnih predispozicija i moralne odgovornosti istraživača. Policijske statistike, viktimološka istraživanja i studije o samo-prijavljivanju se pojavljuju kao indikatori o prirodi i rasprostranjenosti kriminaliteta. Kao mjerljive karakteristike kriminaliteta označavaju se kriminalni trendovi, vrijeme i mjesto izvršenja delikta te ispoljena surovost izvršenog zločina. Godine, spol, pripadnost socijalnoj klasi i rasa su karakteristike koje se koriste u proučavanju kriminalaca, a za ukupnu studiju o kriminalitetu neophodno je proučiti i karakteristike žrtava.

Historijski razvoj kriminoloških škola, prezentiran u trećem poglavlju, strukturiran je kroz dva perioda i to onaj u kojem dominiraju učenja klasične kriminološke škole, te period pozitivne kriminologije. Kao dominantni predstavnici klasične škole predstavljeni su Cesare Beccaria (1734.-1794.) i Jeremy Bentham (1748.-1832.), i u kratkim crtama prikazan je njihov doprinos razvoju klasične doktrine i učenja o kriminalu uopšte.

Period pozitivne kriminologije predstavljaju najranija proučavanja kriminaliteta, kao individualne ali i kao socijalne pojave, zasnovana na različitim predispozicijama i to biološkim, psihološkim i sociološkim. Kao dominantno biološke studije o faktorima kriminaliteta, izdvojena su proučavanja fizioloških karakteristika i njihova povezivanja sa određenim tipovima kriminalnog ponašanja, a kao autori tih istraživanja su pomenuti Giambattista della Porta (1535.-1615.), Johann Kaspar Lavater (1741.-1801.), Franz Joseph Gall (1758.-1828.), Johann Kaspar Spurzheim (1776.-1832.) te Charles Caldwell (1772.-1853.). Pored ovih pionira biološki orijentirane kriminologije, istaknut je rad Cesare Lombrosoa (1835.-1909.), Enrico Ferria (1856.-1929.) i Raffaele Garofaloa (1852.-1934.) kao trijade naučnika zaslužnih za osnivanje i početni razvoj moderne kriminologije. Kao predstavnici modernog biološkog pravca u kriminologiji, navedeni su Ernest Hooten (1887.-1954.), Ernest Kretschmer (1888.-1964.), William Sheldon (1898.-1977.), zatim bračni par Glueck, Sheldon (1896.-1980.) i Eleanor (1898.-1972.), te Richard Dugdale (1841.-1883.) i Henry Goddard (1866.-1957.) koji su tumačenja

kriminaliteta zasnovali isključivo na proučavanju mehanizma naslijeđivanja kriminalnih sklonosti.

U dijelu koji govori o psihološki determiniranim kriminološkim teorijama, istaknut je značaj Isaac Raya (1807.-1881.), kao prvog forenzičkog psihijatra u Americi. Pored Raya, značajnu ulogu u tumačenju kriminaliteta sa psihološkog aspekta imali su Henry Maudsley (1835.-1918.) i Henry Goddard (1866.-1957.). Maudsley je pručavao ličnosti koje se nalaze na granici psihičke abnormalnosti i njihovog udjela u kriminalitetu, dok je Goddard svoja ispitivanja bazirao na proučavanju razlika koeficijenta inteligencije kod delinkvenata i nedelinkvenata.

Začetnicima kriminalne sociologije smatraju se Adolphe Qutélet (1796.-1874.) i Michel Guerry (1802.-1866.), koji su statističkim obradama podataka, dobivenih iz popisa stanovništva, doveli u vezu kriminalitet sa određenim faktorima, kao što su lična imovina, starost, spol, rasa te klimatski uticaji na stanovništvo u određenim područjima življenja. Važnu ulogu, u sociološkim objašnjenjima kriminaliteta, autori su dali Gabriel Tardeu (1843.-1904.) i Emille Dürkheimu (1858.-1917.). Tarde je kriminalitet objašnjavao kao kategoriju koja se uči u procesu druženja sa pojedincima unutar kriminogenih grupacija, dok je Dürkheim razvio teoriju "Anomije", kojom tvrdi da je kriminalitet "normalna" pojava, koja nastaje unutar jednog društva pogođenog određenim promjenama

Drugi dio obuhvata prezentaciju modernih teorija o nastanku kriminalnog ponašanja. Prvo poglavlje rezervisano je za grupu teorija sa psihološkom i biološkom orijentacijom, dok se u ostalim poglavljima iznose različite teorije sociološkog karaktera.

Pod psihološkim teorijama obrađene su psihoanalitička teorija, teorija moralnog razvoja, teorija učenja agresivnog i nasilničkog ponašanja te proučavanje mentalnih zaostalosti. Objašnjenja kriminalnog ponašanja, kroz psihoanalitičku teoriju, daje Sigmund Freud (1856.-1939.), koji kriminalitet tumači kao rezultat pretjerane osjetljivosti koja nastaje zbog suvišnog osjećaja krivice. Moralna dilema, koja se javlja kod pojedinca koji se nalazi između zadovoljenja određene potrebe i kazne, koja će uslijediti ako pojedinac odluči na nedozvoljen način zadovoljiti izazvanu potrebu, jeste centralna kategorija teorije moralnog razvoja. Naredna teorija tvrdi da se agresija i nasilje uče i da je to psihološki proces koji nastaje pod intenzivnim uticajem sredine. Samo učenje je moguće ostvariti na različite načine, a ova teorija nudi sljedeće mogućnosti: učenje posmatranjem, učenje kroz direktna iskustva ili u poznatom procesu diferencijalne asocijacije. Proučavanja o povezanosti kriminalnog ponašanja i mentalnih

zaostalosti nailaze na već poznate poteškoće razgraničenja mentalne bolesti i mentalnog zdravlja. Ipak, da bi se došlo do postavljenih odgovora u ovoj oblasti, psiholozi i psihijatri trebaju dati što preciznije dijagnoze bolesti, jer rješenjem zagonetke, koja se zove mentalna bolest, lakše će se doći i do odgovora o eventualnim vezama kriminalnog ponašanja i ovog medicinskog fenomena.

Moderne teorije, koje kriminalno ponašanje dovode u vezu sa određenim biološkim karakteristikama, zasnivaju se na proučavanjima iz oblasti genetike te proučavanju blizanaca. Sindrom XYY nalazi se kao predmet izučavanja kriminaliteta u oblasti genetike. Naime, poznato je da se ovaj poremećaj u strukturi hromozoma pojavljuje, otprilike, jednom u hiljadu novorođenih muškaraca. Većina nosioca ovog poremećaja, u naučnim analizama je označena ličnostima koje su predodređene da budu jače, fizički agresivnije i sa čestim ispoljavanjem nasilja. Pošto je, sredinom prošlog vijeka, kod jednog broja teških zločinaca i silovatelja utvrđeno postojanje ove genetičke deformacije, postavilo se pitanje, u određenim naučnim krugovima, o opravdanosti tvrdnji da su muškarci sa "XYY sindromom" potencijalni ubice i nasilnici. Autor opravdano postavlja sumnju da i pored afirmativnih rezultata provedenih studija ipak se može ne tvrditi da je ovaj poremećaj dominantni i isključivi krivac za kriminalno ponašanje. Pored istraživanja u oblasti genetike, početkom prošlog vijeka, među kriminolozima su bile popularne i studije o blizancima. U određenim slučajevima, posebno kod jednojajčanih blizanaca, utvrđeno je kriminalno ponašanje, što je bila osnova za tvrdnje o sličnostima blizanaca i u odnosu na kriminalno ponašanje. Pored ovih teorija, unutar biološki-determinisanih proučavanja kriminaliteta, iznesene su i studije o uticaju nasljednih osobina, značaju stepena inteligencije, uticaju biohemijskih, te neurofizioloških faktora.

Teorije koje kriminalitet objašnjavaju kao rezultat odnosa, strukture i promjena unutar socijalne zajednice, raspoređene su u četiri odvojena poglavlja. U prvom poglavlju, obrađene su teorije pritiska i teorije kulturnih devijantnosti, koje su usmjerene na proučavanje onih snaga društva koje svoje članove uvlače u kriminalne aktivnosti. Teorije o podkulturnim grupama i povezanošću sa kriminalnim aktivnostima obuhvaćene su drugim poglavljem, a u narednom poglavlju se govori o teorijama socijalne kontrole. Posljednje poglavlje rezervisano je, kako autor navodi, za alternativne teorije i to teoriju etiketiranja, konfliktne i radikalne teorije.

Dominatno mjesto u teorijama pritiska zauzima objašnjenje kriminaliteta Roberta Mertona. Prema Mertonu, kriminalitet (kao socijalni problem) ne

nastaje usljed iznenadnih promjena unutar društva, već on proizilazi iz društvene strukture, koja pred sve svoje članova postavlja određene ciljeve ne dajući im iste šanse za ostvarenje tih ciljeva. Naime, na društvenoj skali, siromašni i donji slojevi društva imaju mnogo manje šanse da kroz institucije društva obezbijede postizanje utvrđenih ciljeva, te rješenje nalaze u protivpravnom ponašanju. Upravo ova argumentacija razdvaja Mertonovu teoriju anomije od teorije Emilla Dürkheima. Merton dalje razvija tipologiju modela individualne adaptacije, prema kojoj razdvaja pet načina kako ljudi prihvataju društvene ciljeve. Porede Mertona, nešto skromnije je obrađena teorija anomije Emilla Dürkheima, te grupa teorija kulturnih devijacija, u koje, prema autoru, spadaju društvena dezorganizacija, diferencijalna asocijacija i teorije kulturnog konflikta.

Drugo poglavlje obuhvata objašnjenja različitih oblika subkulturnih grupa i njihovog udjela u delinkvenciji i kriminalitetu uopšte. U tom kontekstu, autor ovdje obrađuje pozicije srednjih i donjih slojeva društva te ženske kriminalne bande kao posebnu delinkventnu subkulturu. Teorija socijalne kontrole Trivisa Hirschia, predstavljena je u narednom poglavlju, gde su iznijeti mikro društveni i makro društveni aspekti kontrole. U četvrtom poglavlju, koje obuhvata tzv. alternativne teorije, prezentiran je razvoj, naučna argumentacija te rezultati empirijskih istraživanja teorije etiketiranja, konfliktne teorije i radikalne teorije, kao "intelektualnog naslijeđa" marksistički orijentirane kriminologije.

Treći dio predstavlja fenomenologiju kriminaliteta, koja predstavlja klasifikaciju najčešćih oblika kriminalnog ponašanja koja je nastala na bazi dosadašnji saznanja o kriminalitetu i njegovim izvršiocima. Nasilnički kriminalitet, kriminalitet protiv imovine, organizovani kriminalitet i kriminalitet vezan za zloupotrebe droga, alkohol i kriminalitet povezan sa seksualnim pitanjima predstavljaju autorovu tipologiju oblika kriminaliteta. Prije izlaganja o ovim oblicima, autor se u jednom poglavlju bavi teorijama o pojmu kriminaliteta, gdje obrazlaže osnovne elemente ovog fenomena.

Nasilnički kriminalitet je obrađen u prvom poglavlju i obrađuje fenomene ubistva, fizičkog nasilja, nasilja u porodici, silovanje i seksualno nasilje, razbojništvo, kidnapovanje i terorizam, te zločine sa upotrebom vatrenog oružja. U objašnjenjima autor nudi karakteristike svakog od ovih fenomena, gdje definiše motive, načina izvršenja te posljedice svakog od ovih oblika zločina. Karakteristično je za ovu tipologiju da autor razbojništvo smješta u grupu nasilničkog kriminaliteta, iz čega vidimo da elementima sile i prinude, ovog delikta, daje primat kada je u pitanju osnovno obilježja djela. Unutar imovinskog kriminaliteta, smještene su

krađe, prevare, provalne krađe, prikrivanje ukradenih stvari, te zlonamjerne paljevine.

U trećem poglavlju pažnja je usmjerena na različite oblike organizacionog kriminaliteta (*“Organizational Criminality”*), kao jednog od trenutno najopasnijih vidova protivpravnog ponašanja. Termin organizacioni je specifičan i prema našem mišljenju autor ga koristi kako bi što šire obuhvatio sve one oblike kriminaliteta, čija struktura može obuhvatati i uvezane pojedince ali i organizacije i pravna lica. Sistematizacija oblika uključuje “kriminalitet bijelog okovratnika” (*“White-Collar Crime”*), kriminalitet korporacija (*“Corporate Crime”*) te organizovani kriminalitet (*“Organized Crime”*). Kada je u pitanju “kriminalitet bijelog okovratnika” autor posvećuje pažnju izvršiocima i tipologiji ovog vida kriminaliteta, a u obradi kriminaliteta korporacija iznosi definiciju, metode državnog reagovanja i kontrole, te metode istraživanja ovog oblika nedozvoljenog ponašanja od strane određenih pravnih formacija. U obradi organizovanog kriminaliteta, autor daje kraći osvrt na historijski razvoj, zatim na strukturu te na kraju na oblike organizovanog kriminaliteta s obzirom na etničku pozadinu grupacija koje ga sačinjavaju.

U posljednjem poglavlju obrađen je kriminalitet povezan sa zloupotrebama droga, gdje su pored historijskog razvoja obrađena i pitanja vezana za stepen korištenja droga, kriminalne aktivnosti vezane za ovu patološku pojavu te sisteme kontrole zloupotrebe droga. Alkohol je posmatran sa aspekta pravne regulacije, prije svega na historiju legalizacije ove pojave te specifičnošću njegovog uticaja na kriminalitet, dok se na kraju autor osvrće na probleme prostitucije i pornografije, kao oblika kriminaliteta protiv seksualne moralnosti.

Ovo izdanje knjige sadrži i dio koji obrađuje problematiku učešća kriminologije u širem konceptu sistema krivičnog pravosuđa. Ova izlaganja su obuhvaćena četvrtim, posljednjim dijelom knjige i sistematizovana su kroz četiri odvojena poglavlja.

Prvo poglavlje obrađuje krivični postupak sa svim svojim fazama sa posebnim osvrtom na odluke koje proizilaze iz njega. Ovdje je također, obrađena problematika procenog tretiranja maloljetnika, te položaj žrtava u krivičnom postupku. Drugo poglavlje sačinjavaju izlaganja o praksi i istraživanju unutar procesa provođenja zakona, a misli se na širi aspekt rada policije. Historijski razvoj policije, organizacija i funkcije ove organizacije su obrađene u narednim izlaganjima. Poseban osvrt je dat i na pravila koja policajci u provođenju zakona moraju poštovati, među kojima se naročito ističu ustavno garantovano poštivanje ljudskih prava,

nužno korištenje sile, poštivanje diskrecije, odupiranje koruptivnim ponašanjima, te visok nivo saradnje sa zajednicom. Također, unutar ovog poglavlja autor se posvećuje ličnosti policajca i njegovom životnom stilu, gdje su posebno obrađena pitanja manjinskih grupa u policiji, te žena u policiji.

Naredno poglavlje posvećeno je prirodi i funkcionisanju sudova, gdje je prezentiran američki sudski sistem kroz unutrašnju organizaciju, osnovna procesna načela koja sudovi moraju poštivati a naročitu u postupku izricanja kazne. Posljednje, četvrto poglavlje, obrađuje probleme i pitanja koja se postavljaju u fazi popravljavanja osuđenih učinilaca krivičnih djela, gdje je poseban značaj dat tretmanu osuđenika. Tretman, u penitencijarnoj fazi, mora biti zasnovan na savremenim saznanjima iz oblasti medicinskog i psihološkog tretiranja osuđenika, ali i poštivanju njegovih osnovnih prava. U ovom poglavlju su još obrađena i pitanja tipova kaznenih ustanova, uslova unutar samih ustanova te programa rada sa osuđenicima.

Na kraju, neophodno je zaključiti da se radi o veoma kvalitetnom radu, koji obrađuje širok okvir problema koji se pojavljuju u kriminologiji ili u vezi s njom. Rad je napisan dopadljivim stilom, gdje se ističe efektivna sistematizacija poglavlja, ali i jednostavan stručni jezik, koji čitaocu stvara razumljivu sliku o otvorenim problemima kojima se bavi ova disciplina. Knjiga može biti veoma korisna za komparativno posmatranje kriminoloških tema, ali se može koristiti i za stručna i postdiplomska usavršavanja iz oblasti kriminologije i drugih srodnih nauka.